

## СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

*Наведено огляд стану та проблем іноземного інвестування в Україні; умов для надходження інвестицій; факторів, які заважають розширенню обсягів прямого інвестування економіки України; способів і шляхів залучення іноземних інвестицій*

**Постановка проблеми.** Інвестиції є основою розвитку підприємств, окремих галузей та економіки України в цілому. Економічна діяльність підприємств у значній мірі характеризується обсягом і формами здійснюваних інвестицій.

Залучення інвестицій, як вітчизняних, так і іноземних є запорукою розвитку та життєздатності будь-якого підприємства. Іноземні інвестиції у країнах з перехідною економікою відіграють важливу роль у стабілізації економіки та забезпечують економічне зростання. Україна не є виключенням, тобто вона також серед інших якісних перетворень має налагоджувати зовнішньоекономічні зв'язки та відкритість для залучення іноземних інвестицій, щоб не втратити конкурентноздатності на світовому ринку. Проте аналіз досвіду ряду зарубіжних країн дає підстави твердити, що залучення і функціонування іноземного капіталу має як переваги, так і недоліки.

**Стан вивчення проблеми.** Проблеми інвестиційної діяльності підприємств та її державної підтримки активно розглядаються вітчизняними вченими та практиками, а деякі завдання її трансформації відображено в нормативно-законодавчих документах. Одне з чільних місць посідає проблема надходження та залучення іноземних інвестицій.

**Метою дослідження** є виявлення стану та основних проблем іноземного інвестування в Україні, інвестиційного клімату для нього,

створення сприятливого комплексного підходу до дослідження факторів, що впливають на поліпшення іноземного інвестування.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Питання іноземного інвестування є досить актуальним, про що свідчать численні публікації. Йому присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Зокрема, воно розглядалось в працях таких авторів як Бланк І., Федоренко В.Г. та Гойко А.Ф., Дайкер Д., Білоус Т., Пересада А.А., Шакіна А., Язовских Е.В., Гальчинський А. та Львовчкін С. Так, І.М. Крейдич вважає, що “до основних завдань інвестиційної політики можна віднести ... залучення іноземних інвестицій” [10, с. 18]. Харламова Г.О. твердить, що “надходження і використання іноземного капіталу визначає умови економічного розвитку” [11, с. 23]. На думку Федоренко В.Г. та Гойко А.Ф., “створення відкритої, орієнтованої на експорт моделі економіки значною мірою залежить від рівня активності іноземних інвесторів на території України, інтенсивності міжнародного руху капіталів та поділу праці” [12, с. 349].

**Викладення основного матеріалу.** Відповідно до Закону України “Про режим іноземного інвестування”, іноземні інвестиції – це цінності, які вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Іноземні інвестиції можуть здійснюватися у

вигляді вкладення іноземної валюти, валюти України, будь-якого рухомого і нерухомого майна, акцій і облігацій, грошових вимог, будь-яких прав інтелектуальної власності, прав на здійснення господарської діяльності, інших цінностей відповідно до законодавства України [1]. Регулюється іноземне інвестування повноважними державними органами – судовими, представницькими та виконавчими. Головну роль у державному регулюванні відіграє економічний апарат держави, який здійснює політику в сфері інвестування. “Конкретні пріоритетні напрями іноземного інвестування в економіку України визначалися на основі врахування національних інтересів і дотримання таких принципів: орієнтації на виробництво товарів, які зумовлюють підвищення життєвого рівня; забезпечення розвитку науково – технічного прогресу та конкурентоспроможного виробництва; перебудови структури економіки” [12, с. 366].

Іноземні інвестиції є собою бажаним явищем. Вони стимулюють розвиток економіки країни-реципієнта, сприяють зростанню обсягів торгівлі обох країн, відбувається обмін передовими технологіями та новітніми досягненнями, більш розвинута країна “підтягує” до свого рівня країну, яка є менш розвинутою і якій для цього розвитку не вистачає власних коштів, інвестиції дають можливість упроваджувати зарубіжний досвід менеджменту, що є важливим фактором становлення і розвитку ринкових форм і методів господарювання.

Проте залучення іноземного капіталу має як переваги, так і недоліки. Приплив іноземних інвестицій стимулює науково-технічний прогрес, внутрішнє інвестування країни, забезпечує створення додаткових робочих місць, сприяє інтеграції до міжнародних ринків капіталу. Перевагами є запровадження сучасних технологій, підвищення рівня кваліфікації робочої сили та зайнятості, організаційного та управлінського досвіду, збільшення рівня комплексного використання сировинних ресурсів. До недоліків можна віднести посилення експлуатації сировинних ресурсів, підвищення рівня конкуренції на

ринку та витіснення внутрішніх виробників і постачальників, відтік частини прибутків за кордон. До іноземної допомоги треба ставитися обережно, адже іноземний капітал мобілізує ресурси для забезпечення своїх потреб, іноземні компанії експортують свою продукцію і заважають аналогічному імпорту конкурентів, відбувається вивіз капіталу з країни транснаціональними корпораціями після освоєння інвестицій, спостерігається вплив інтелектуального потенціалу за рахунок різниці в оплаті праці в Україні і високо розвинутих країн [2, с. 85]. Для запобігання подібним негативним явищам мають розроблятися відповідні програми, концепції, положення, стратегії, які б гарантували економічну безпеку країни та захищали вітчизняних товаровиробників та інвесторів. Також обов’язково мають враховуватися менталітет країни-донора і країни-реципієнта, а також світові тенденції (припливу капіталу з розвинених країн до країн, що розвиваються, та навпаки).

В умовах обмеженості ресурсів іноземний капітал у формі прямих і портфельних інвестицій, а також кредитів є одним із джерел фінансування, яке дає змогу покрити дефіцит фінансів вітчизняного товаровиробника. Проте кредити надаються на принципах строковості, платності та повернення, тобто у визначений час запозичені кошти потрібно повертати кредиторю. А для інвестицій в країну потрібно тільки створити прийнятну інфраструктуру, інвестиційний клімат та привабливі проекти, щоб гарантовано отримати прибуток [3, с. 45].

Інвестора, передусім, цікавлять підприємства, які можуть забезпечити повернення інвестованих ресурсів з отриманням найбільшого прибутку за найкоротший час. Іноземні інвестиції можуть здійснюватись у таких формах: викуп незавершеного будівництва; створення підприємств, які повністю належать іноземному інвестору; викуп акцій, паїв акціонерних товариств; приватизація нерухомого та рухомого майна. На нашу думку, створення спільних підприємств є найреальнішим й найефективнішим шляхом для залучення іноземних інвестицій.

Існує дві важливі умови для надходження інвестицій: прибуток і захищеність вкладень. В економіці України не виконується жодна з цих умов. Однією з причин непривабливості нашої країни для іноземного інвестора є нестабільність законодавчої бази інвестування. Так, Закон України “Про режим іноземного інвестування” надає переваги іноземному походженню саме інвестора, а не капіталу. “Іноземні інвестиції – це цінності, що вкладаються іноземним інвестором в об’єкти інвестиційної діяльності”. Це сприяє, безумовно, пошуку підставних осіб іноземного походження. Великий вплив на інвестиційну діяльність має нестабільність податкового законодавства. Так, Закон України “Про податок на додану вартість” надавав право підприємствам з іноземними інвестиціями при ввезенні товарів на митну територію України не сплачувати податок на додану вартість, а видавати податковий вексель. В 2002 році пільгу було скасовано, а у 2003 році знову введено в дію. Впливає на інвестиційний процес і Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств”. Так як

найчастіше інвестування здійснюється за рахунок власних коштів підприємств, всі вони зацікавлені у максимальній сумі прибутку. Проте дата збільшення валових доходів за першою подією призводить до вимивання обігових коштів підприємств, так як податок необхідно сплачувати і за фактом відвантаження товару (якщо це – перша подія), коли кошти за нього ще не надійшли.

На сьогоднішній день основними негативними ознаками інвестиційного клімату в економіці України є:

1. Політична нестабільність. У рейтингу світового співробітництва Україна належить до країн з підвищеним рівнем політичних та економічних ризиків. На це впливають постійні зміни керівників усіх гілок влади.

2. Нестабільна законодавча база з питань іноземного інвестування.

3. Зовнішній борг та дефіцит бюджету. Останнім часом виникає загроза економічної незалежності України. Це зумовлено зростанням зовнішнього боргу та спадом виробництва валового внутрішнього продукту (табл. 1).

Таблиця 1. Зовнішній борг України в 2007-2008 роках, тис. од. [4].

Зовнішній борг України за 2007 рік		
	Дол. США	грн.
Державний зовнішній борг	53487891,96	53654685,88
Гарантований борг	3225305,57	16287793,12
Зовнішній борг України за 2008 рік		
Державний зовнішній борг	10624690,27	53654685,88
Гарантований борг	3225305,57	16287793,12

4. Реформування економіки. В Україні досі не відбулося належного реформування власності, утворення необхідного ринкового середовища, невизначені повністю питання власності на землю тощо.

5. Недостатній рівень розвитку інфраструктури інвестиційного ринку. Незадовільний стан доріг, транспорту, підприємств обслуговування, постачання та збуту та ін.

6. Інфляційні процеси. Темп інфляції – один з індикаторів, який негативно впливає на формування інвестиційного клімату держави (див. табл. 2).

7. Платоспроможна здатність населення. Низький рівень доходів населення знижує

його платоспроможну здатність, що звужує ринок збуту готової продукції і негативно впливає на інвестиційний клімат і загальну економічну ситуацію в країні.

8. Внутрішні інвестиції. Україна потребує поживлення внутрішнього інвестування, адже, якщо національні інвестори не вкладають капітал у розвиток української економіки, то іноземних інвесторів це також не привабить [6, с. 38-40].

Негативними факторами, які заважають розширенню обсягів прямого інвестування економіки України є також:

– відсутність ефективного митного регулювання;

– недостатня поінформованість іноземних підприємців про Україну як державу, так і її економічний і інвестиційний потенціал, хоча в 2006 році Україна знаходилася на четвертому місці в світі за інвестиційною привабливістю;

– неготовність та відсутність досвіду співпраці більшості українських бізнесменів з іноземними партнерами у режимі ринкової економіки;

– низький рівень розвитку вітчизняного фінансового ринку та його неефективне функціонування;

– відсутність урядових програм підтримки нових і приватизованих підприємств [6, с. 42].

На сьогодні в Україні використовується дуже обмежена кількість способів і шляхів залучення іноземних інвестицій. Домінуючим є створення нових підприємств з іноземними інвестиціями. Іноземні інвестори не можуть рівноправно з українськими брати участь у приватизації. За статистичними даними на сьогодні одним з найпоширеніших джерел інвестування залишаються власні кошти підприємств.

Таблиця 2. Показники інфляції в Україні в 2005-2007 роках [5].

Динаміка інфляції в Україні, %			
	2005	2006	2007
Січень	1,7	1,2	0,5
Лютий	2,7	3	1,1
Березень	4,4	2,7	1,3
Квітень	5,1	2,3	1,3
Травень	5,7	2,8	1,9
Червень	6,4	2,9	4,2
Липень	6,7	3,8	5,6
Серпень	6,7	3,8	6,2
Вересень	7,1	5,9	8,6
Жовтень	8,1	8,7	11,3*
Листопад	9,4	10,6	13*
Грудень	10,3	11,6	14,7*

Для залучення іноземних інвестицій необхідно:

– розв'язати проблеми макроекономічної стабілізації;

– суворо дотримуватися визначених пріоритетів у розвитку національної економіки;

– мати розгорнуті плани напрямків і механізму публічного контролю за їх виконання;

– створити економічні та правові основи до збільшення необхідних обсягів іноземних інвестицій;

– впровадити персональну відповідальність високих урядовців за терміни і напрямки використання іноземних інвестицій;

– спростити процедуру участі іноземних інвесторів у процесі приватизації майна;

– зменшити податковий тягар як власних, так і іноземних інвесторів;

– мати достовірну, неупереджену та всебічну інформацію про пріоритети у розвитку національної економіки, діяльності уряду;

– надавати страхові гарантії іноземним інвесторам [6, с. 43].

Діяльність іноземних інвесторів регулюється національним законодавством та міжнародними актами. Головними принципами регулювання іноземних інвестицій державою є:

– заохочення іноземних інвесторів, які направляють свої ресурси на пріоритетні державні програми;

– дотримання основних прав і свобод іноземних інвесторів;

– взаємна відповідальність інвестора і держави;

– юридична відповідальність за порушення національного законодавства та міжнародних договорів;

– вдосконалення відповідного законодавства [7, с. 40].

Відповідно до закону України “Про режим іноземного інвестування” іноземним інвесторам надаються наступні гарантії:

– правовий режим інвестиційної діяльності. Для іноземних інвесторів встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами;

– гарантії у разі зміни законодавства;

– гарантії щодо примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб;

– компенсація та відшкодування збитків іноземним інвесторам;

– гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності, тобто іноземний інвестор у разі припинення інвестиційної діяльності має право на повернення протягом шести місяців своїх інвестицій в сумі фактичного внеску;

– гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій [1].

Прагнучи увійти у світовий економічний простір, Україна повинна розширити коло торговельних партнерів. Торговельно-економічні відносини з Росією та іншими країнами СНД є і залишатимуться для України найпріоритетнішими.

Налагодження тісних економічних відносин з країнами Близького та Середнього Сходу має велике значення для забезпечення економіки України альтернативними джерелами енергоносіїв і ослаблення залежності в цій сфері від Росії.

У зв'язку з обмеженістю бюджетних коштів, власних фінансових ресурсів та коштів на мікрорівні виникає необхідність у залученні іноземних інвестицій. Присутність іноземних інвесторів в Україні була мінімальною через істотні інвестиційні ризики, включаючи загальноекономічну кризу, інфляцію, нестабільність банківської системи, відсутність гарантій захисту приватної власності, недосконалість законодавчої бази, яка спрямована на забезпечення регулювання діяльності іноземних інвесторів у країні, її невідповідність міжнародним нормам, існування колізії законів тощо.

В ході проведення дослідження було з'ясовано, що іноземні інвестиції надходять в Україну з 117 країн світу, при цьому на 10 з

них припадає більш ніж 75 % загального обсягу прямих інвестицій. Основними країнами – інвесторами української економіки є Кіпр, США, Великобританія та інші. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, включаючи кошти у вигляді позик, на 1 жовтня 2005 року склав 10 млрд. 190,9 млн. дол.

У 2007 році Україна увійшла до списку 20 країн, привабливих для інвестування. У I півріччі 2007 року об'єм прямих іноземних інвестицій зріс на 11,8% – до 24,171 млрд. доларів США, що складає 518,6 доларів на одну душу населення. Інвестиції надійшли із 119 країн. Десяток основних країн-інвесторів, на які припадає 84 % об'єму загального капіталу: Німеччина – 5,677 млрд. дол., Кіпр – 4,130 млрд. дол., Австрія – 1,957 млрд. дол., Нідерланди – 1,864 млрд. дол., Об'єднане королівство – 1,796 млрд. дол., США – 1,380 млрд. дол., Росія – 1,236 млрд. дол., Франція – 935,4 млн. дол., Віргінські острови, Британські – 813 млн. дол., Швейцарія – 580,5 млн. дол.

Міністерство економіки прогнозує приріст прямих іноземних інвестицій на рівні 5,5 млрд. дол. в 2008 році.

Найбільш привабливими галузями для інвестування в I півріччі були фінансовий сектор, який забезпечив майже половину всього приросту інвестицій за рахунок ряду угод, зокрема, продажу ТАС-Коммерцбанку, Електрон Банка, Морського транспортного банку, банків Прикарпаття и НРБ, – \$1,013 мільярда (\$727 мільйона в II кварталі), будівництво і операції з нерухомістю – \$333,8 мільйона і \$150,2 мільйона відповідно, а також промисловості в цілому – \$820 мільйонів [8].

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Узагальнюючи наведені дані, можна зробити наступні висновки: Україна являє собою інвестиційно-привабливу країну, яка потребує іноземних інвестицій, але для цього потрібно створити ефективну систему залучення іноземних інвестицій в державу, забезпечити відповідний сприятливий інвестиційний клімат, який повинен бути прозорим та яким для іноземного інвестора, та надати гарантії іноземним інвесторам щодо захисту їхніх прав і

свобод, гарантії на отримання прибутку. У розпорядженні держави є ряд важелів, за допомогою яких можна стимулювати надходження іноземних інвестицій в Україну. Це насамперед створення спеціальних економічних зон, ефективність яких на сьогоднішній день є дискусійним питанням. Спеціальні економічні зони передбачають спрощення адміністративних процедур та розвинену систему податкових та митних пільг. Відомо, що це сприяє виникненню зловживань та корупції. Тому необхідно розробити комплексний механізм захисту на законодавчому рівні, який би не дозволяв використовувати пільги особам, на яких вони не розраховані. Необхідно застосовувати також інвестиційний податковий кредит, передбачений Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств”. Значний вплив матиме Податковий кодекс, введення в дію якого передбачається і який забезпечить незмінність законодавчої бази основних податкових законів.

Передумовою ефективної співпраці України з іноземними партнерами є створення нею потужної економічної бази. Прискорений розвиток економіки залежить не тільки від обсягів інвестованих ресурсів, а й від ефективності їх використання, для чого слід розробляти програми залучення інвестицій на регіональному рівні, що приведе до ефективнішого цільового використання у тих галузях регіону, які найбільше їх потребують [9, с. 78]. Стосовно процесу формування цілей і завдань регіональної інвестиційної політики слід зазначити необхідність дослідження співвідношень капітальних вкладень і обсягів виробництва, вирішення питань щодо фінансування інвестиційних проблем, подальшого вивчення динаміки основних показників соціально економічного розвитку країни, її регіонів, структури виробництва валового внутрішнього продукту, темпів розвитку промислового і будівельного комплексів, структури і обсягів інвестицій.

Проте слід врахувати, що політична незалежність передбачає економічну незалежність, тож при залученні іноземного капіталу та взаємодії із зарубіжними країнами слід відстоювати національні інтереси та

слідкувати за тим, щоб проекти, в які вкладаються кошти і які підтримують вітчизняну економіку відповідали стратегічним цілям України.

#### Список використаної літератури:

1. Закон України “Про режим іноземного інвестування” від 19 березня 1996 року №93/96-ВР.
2. Мерзляк А. Іноземні інвестиції в контексті інтеграції України до ЄС // Економіка України. – 2003. – № 7.
3. Руденко В.Б. Перспективи портфельних інвестицій в Україну // Фінанси України. – 1999. – № 7.
4. www.minfin.gov.ua2.
5. economix.org.ua.
6. Мар’єнко А.В., Принц Г.В., Патица Н.І., Приб К.А. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України // Фінанси України. – 1999. – № 7.
7. Захарін С. Оптимізація форм і методів державного регулювання іноземного інвестування // Економіка України. – 2001. – № 4.
8. www.me.gov.ua3.
9. Заїкіна О. Міжнародне співробітництво та внутрішні резерви інвестування в економіку України // Економіка України. – 2002. – № 1.
10. Крейди І.М. Проблеми формування та реалізації інвестиційної політики // Економіка та держава. – 2007. – № 10.
11. Харламова Г.О. Економіко-математичне дослідження можливостей впливу прямого іноземного інвестування на економічний розвиток країни // Економіка та держава. – 2007. – № 11.
12. Федоренко В.Г., Гойко А.Ф. Інвестознавство. – К.: МАУП, 2000. – С. 406.

ВАТУЛЯ Леся Анатоліївна,  
ТИМОШЕНКО Юлія Вікторівна, ХУДИК Катерина Анатоліївна – студентки Кременчуцького державного політехнічного університету імені Михайла Остроградського

Наукові інтереси:  
– інвестиції та інновації